

O DIVERZANTSKIM AKCIJAMA

Savremeni razvoj međunarodnih odnosa, koji karakteriše sve veća politička, ekonomska i vojna povezanost država, revolucionarni razvoj nauke i tehnike i karakter budućeg rata kvalitetno su novi uslovi u kojima ratne diverzije dobijaju nov i daleko veći značaj nego u prošlim ratovima. One dobijaju strateški značaj i postaju predmet strateškog planiranja. Analogno ovome porastao je i značaj pitanja odbrane od diverzantskih akcija u takvim uslovima.

Diverzantske akcije¹ su se javile u vreme pohoda Džingis Kana na Indiju (1206. god.) i primenjuju se kao dejstva pojedinaca, grupa, jedinica i organa obaveštajne službe u pozadini protivnika. Značaj ovih akcija rastao je sa razvojem privrede i sa sve većim angažovanjem snaga i sredstava u vođenju rata, a što je dovelo i do sve veće zavisnosti fronta od pozadine, proširenja ratnih dejstava na civilni sektor i brisanje klasičnih razlika između fronta i pozadine. Diverzantske akcije su naročito došle do izražaja u prvom i drugom svetskom ratu, kao i u oslobodilačkim ratovima naroda Azije i Afrike posle drugog svetskog rata. Na izvršenju ovih akcija angažuju se sve veće snage, počev od špijunske mreže, specijalnih jedinica oružanih snaga, pete kolone, pokreta otpora, oslobodilačkih pokreta, javnih informacija, sistema i sredstava veza, diplomatskih službi itd.

Organizaciji odbrane od diverzije posebnu pažnju su poklonile privredno razvijene zemlje i velike sile, koje su u prošlim ratovima i najviše bile ugrožene ovakvim dejstvima. U tom pogledu dragocena su iskustva saveznika iz drugog svetskog rata, a i neka naša iskustva.

Društveno uređenje i položaj naše zemlje u svetu, međunacionalne veze i odnosi i njihova osetljivost², stanje naše privrede i perspektive razvoja, sve to zahteva da se ovo pitanje posebno izučava i da se za organizaciju odbrane iskoriste sve prednosti našeg društveno-ekonomskog sistema i patriotsko raspoloženje naroda.

S obzirom na širinu i značaj ovih problema ograničiću se samo na neka pitanja koja su od interesa za bezbednost teritorije u ratu.

Za razmatranje pitanja odbrane od diverzantskih akcija neophodno je da se prethodno ukratko osvrnem na ciljeve i objekte diverzantskih akcija, a zatim na uslove, snage, organizaciju i sredstva za izvršavanje diverzije.

¹ *Vojna enciklopedija*, Beograd, 1959, sveska 2, strana 532.

² Mnogi primeri (akcije) govore da su oni glavna meta raznih načina i formi napada u miru, a posebno u ratu.

Cilj je diverzije da protivnika što više oslabi i učini nesposobnim ili manje sposobnim za odbranu (primer za to je bivša Jugoslavija i neke druge zemlje u II svetskom ratu). S obzirom na cilj i rezultate koji se žele i mogu postići, diverzije se posebno planiraju i pripremaju. One mogu imati taktički, operativni i strategijski značaj, i to kao pojedinačne ili kao zbir diverzantskih akcija (smena režima putem puča, brojne diverzantske akcije radi stvaranja povoljnih uslova za pregovore, vešto izazivanje i pothranjivanje šovinizma, itd³).

Objekti diverzantskih akcija obuhvataju sve ljudske i materijalne vrednosti čijim se uništenjem, onesposobljavanjem ili oštećenjem može naneti šteta protivniku.

Kad se radi o ciljevima sa područja ljudskih vrednosti, tu na prvo mesto dolazi moral i raspoloženje za borbu i otpor. Mnogobrojni primeri iz istorije ratova potvrđuju da i kratkotrajan uspeh napada na moral može da ima dalekosežne posledice po branioca.

Koliki se značaj danas pridaje moralnom faktoru i napadu na moral naroda i armije, najbolje se vidi iz vojne literature Zapada, u kojoj se pitanje napada na moral i odbrane morala često tretira kao pitanje „psihološkog rata“, „propagandnog rata“, „rata rečima“, „psihološke diverzije“, itd. U svakom slučaju moral i volja za borbu je ocenjena kao najveća ljudska vrednost u ratu, i stoga zaslužuje posebnu pažnju i u pogledu odbrane.

Diverzije su deo napada na moral. Moglo bi se reći da je *specifičan, vrlo vešto smišljen i veoma podmukao napad na najosetljivija mesta u moralu protivnika u situaciji koja pruža realne uslove da mu se nanese najveća šteta*. Stručnjaci za ovakva dejstva pažljivo prikupljaju i izučavaju podatke i o najsitnijim suprotnostima i nesporazumima među ljudima, a u pogodnoj situaciji oni te suprotnosti i nesporazume produbljuju i zaoštravaju u nastojanju da ih pretvore u sukobe što širih razmera i sa što težim posledicama. Na tom planu koriste sve: od sportskih, verskih, istorijskih, kulturnih i drugih osećaja, pa do međunacionalnih veza i odnosa.

Najefikasnije „mine“ diverzije na moral su naivni ljudi, koji nasledaju vešto smišljenim podvalama i kroz to postaju oruđe moralne diverzije. Iza njih se skrivaju pravi diverzanti — oni koji „mine“ montiraju i podmeću. Odsutnost informacija iz zvaničnih izvora, politička neizgrađenost, nebudnost i slab politički refleks za kraće ili duže vreme dovoljni su da se naivan i neobavešten čovek solidariše sa vestima ili ocenama sa ulice koje udaraju po najosetljivijim tekovinama društva i koje ulivaju nepoverenje i sužavaju perspektivu. I sad u miru ovakvi primeri nisu retki.

Za napad na moral koristi se efekat dejstva oružanih snaga i ubojnih sredstava. Iz drugog svetskog rata poznate su parole o nepobedivosti nemačke ratne mašine, a posle drugog svetskog rata svet je zasula zastrašujuća atomska propaganda. Bauk straha, koji je u svojim osvajačkim pohodima pre sedam i po vekova upotreblja-

³ *Vojna enciklopedija*, op. cit., str. 529.

vao Džingis Kan, i danas služi za ubijanje volje i raspoloženja za borbu i otpor.

Diverzije u vidu atentata na ugledne i uticajne ličnosti, pa i materijalne diverzije, mogu negativno uticati na moral, jer se time izaziva strah i nesigurnost.

Iskustva iz drugog svetskog rata i neka iskustva iz ranijih ratova govore da su ugledne i uticajne ličnosti i njihove porodice posebno važan i unosan cilj terorističko-diverzantskih akcija u ratu. Poznato je kolike je napore ulagala nemačka obaveštajna služba da otkrije decu nekih naših rukovodilaca, a služila se i prisiljavanjem roditelja da se javno odriču svoje dece. Ubijanje i zastrašivanje predstavnika vlasti, istaknutih političkih ličnosti, javnih radnika i naučnika ima za cilj slabljenje društvenog uređenja ili prisilno pridobijanje za interese i politiku neprijatelja. Kindnapovanje i zlostavljanje porodica uglednih i uticajnih ličnosti može da ima za cilj nanošenje bola, nervnog sloma i sl. ili prisiljavanje na davanje iskonstruisanih izjava za potrebe propagande, otkrivanje naučnih i drugih tajni i sl.

Diverzije na materijalna sredstva, pored psihološkog efekta, o čemu smo govorili, imaju za cilj nanošenje što veće materijalne štete i ljudskih žrtava. Kod ovoga je interesantan program dejstva osam fašističkih diverzanata, koji su 13. i 19. juna 1942. godine iskrcani iz podmornica na Long Ajlend u Floridi (SAD). U programu njihovog dejstva bilo je dizanje u vazduh jednog mosta na Ist Riveru u Njujorku, rušenje rezervoara iz kojih se Njujork snabdeva vodom, razaranje pojedinih kanala i sistema brana, razaranje jedne krivine na pensilvanijskoj železničkoj pruzi, s ciljem da se pruga izbaci iz upotrebe i time parališe industrija antracita u Pensilvaniji, razaranje stanice pensilvanijske železnice u Njujorku, gde je pristizala velika količina ratnih proizvoda i sirovina za ratnu industriju, onesposobljavanje fabrike kriolita u Filadelfiji, koja je proizvodila materijal potreban za izradu aluminijuma, razaranje hidrocentrala na Nijagari i tri fabrike firme ALKOA koje su proizvodile ratni materijal, itd.

Da su diverzanti, na primer, uspeli da dignu u vazduh rezervoare za snabdevanje Njujorka vodom, posledice u materijalnom i psihološkom pogledu bile bi ogromne.

Iz ovih i mnogih drugih primera pravilno je zaključiti da su veliki tehnički i drugi sistemi (ili osetljivija mesta u njima) osnovni i najunosniji objekti diverzije, jer se uništavanjem takvog objekta, ili samo njegovim onesposobljavanjem makar i za veoma kratko vreme, postiže ogroman efekat.

Uzmimo, na primer, diverzije na jedinstvene sisteme i njihove osnovne objekte kao što je elektrosistem (izvori, dalekovodi, trafostanice), sistem veza (čvorišta, centrale, stanice), sistem uzbunjivanja (uništavanje objekata, ubacivanje i davanje lažne uzbune ili prestanak uzbune i sl.) saobraćaj — drumski, železnički, pomorski, rečni i vazdušni — (sistem upravljanja, mostovi, tuneli, itd), gradski vodovod (crpne stanice, rezervoari vode, glavni vodovi), itd.

Diverzije na navedene sisteme dovode vrlo brzo do lančane reakcije u svim granama privrednog i društvenog života, sa vrlo teškim posledicama za vođenje odbrane.⁴

Diverzanti mogu onesposobljavanje podesiti tako da se prekid postigne za određeno vreme i da se posle toga ceo sistem opet može za kratko vreme osposobiti za korišćenje, što je posebno važno kad se radi o promenljivim situacijama na frontu, kad teritorija prelazi iz ruku u ruke i sl.

Tvrđnja da su veliki tehnički sistemi (osetljiva mesta na njima) osnovni objekt diverzije, ne znači da diverzanti nisu zainteresovani i za druge manje, pa i veoma male, objekte i dobra čijim se uništavanjem ili onesposobljavanjem nanosi šteta protivniku i slabi njegova snaga u ratu. Iskustva govore da su takvi objekti raznovrsni i mnogobrojni, počev od ustanova, organa vlasti, fabrika, skladišta, veliki brodova, pa zaključno sa pojedinim automobilima i sl. I probijanje guma na vozilima ima određen efekat, i u praksi se primenjuje. Prema tome, cilj diverzije se ne može ograničiti samo na sisteme, objekte i dobra čijim se uništavanjem ili onesposobljavanjem postiže krupan materijalni i psihički efekat. Psihički efekat materijalne diverzije u smislu stvaranja nesigurnosti, nespokoјstva i stalnog straha može biti u nekim prilikama važniji od materijalnog efekta, a postiže se i stalnim sitnim akcijama. Psihički efekat rezultira ne samo nesigurnost i strah već prisiljava protivnika da gubi nerve (zamara ga i iscrpljuje).

Cilj diverzije može biti izazivanje raznih zaraznih oboljenja kod ljudi, stoke i biljaka. Ovo je posebna vrsta diverzije, koja zahteva naročitu brigu oko otkrivanja i preduzimanja mera zaštite.

USLOVI, SNAGA I SREDSTVA IZVRŠENJA DIVERZANTSKIH AKCIJA

U odnosu na uslove vojno-političke situacije trebalo bi, načelno, da se diverzantske akcije izvode samo u ratu i u pozadini protivničkih strana. Međutim, iskustva iz perioda između prvog i drugog svetskog rata i posle drugog svetskog rata govore da se ove akcije mogu izvoditi i u relativnom miru i kao priprema za agresiju.⁵

Diverzantske akcije u dubokoj pozadini protivnika zahtevaju od diverzanta ne samo izvanredno velike fizičke i psihičke napore već i solidno i stručno poznavanje objekata diverzije, rejona oko tih objekata i šire teritorije, običaje, mentalne osobine i raspoloženja stanovništva i mnogih ostalih detalja, neophodnih za brzo snalaženje, stvaranje veza i uporišta među stanovništvom radi opstanka na dotičnoj teritoriji i izvršavanja zadataka.

S obzirom na ovo, diverzantskoj aktivnosti prethodi intenzivno prikupljanje, sređivanje, upoređivanje i proveravanje podataka, pla-

⁴ Usled prekida na dalekovodima između SR Crne Gore i SR Srbije i između TE Kosova i Kruševca cela uža Srbija je 30. X 1966. godine bila 8 časova bez struje i pored angažovanja svih raspoloživih snaga da se prekid što pre otkloni. U ratu bi posledice verovatno bile teže.

⁵ Diverzije u SAD pred drugi svetski rat; ubacivanje diverzanata u našu zemlju posle drugog svetskog rata, itd.

nova i studija o objektima diverzije, planiranje diverzantskih akcija (poduhvata) i njihovo korišćenje od strane oružanih snaga, propaganda, itd. zatim pripremanje — kadrova i tehničkih sredstava za samu akciju.

Objekti diverzije su u isto vreme i objekti prethodne obaveštajno-špijunske delatnosti.

Japanska obaveštajna služba je pred rusko-japanski rat ubacila svoje diverzante na teritoriju carske Rusije, tamo su se uposlili na objektima diverzije, primili rusko državljanstvo i radili kao špijuni do početka rata, a zatim su prešli na izvršavanje diverzije. Ova je praksa prihvaćena i na širokom planu sprovedena i u I i II svetskom ratu od nemačke i drugih obaveštajnih službi. Iskustva drugog svetskog rata su pokazala da diverzant treba da zna, u odnosu na ponašanje i ostalo, sve kao da je građanin zemlje protiv koje će se boriti. Zbog toga se obaveštajne službe u regrutovanju diverzanata u najvećem broju slučajeva orijentišu na izbeglice, političke i druge emigrante iz zemlje protiv koje se pripremaju diverzantska dejstva.

Dugogodišnji šef obaveštajne agencije SAD (CIA) Alen Dals, u svojoj knjizi „U tajnoj službi”, nimalo ne krije da su u njegovoj službi godinama, a i danas, izbeglice iz istočnoevropskih zemalja bile najjača i stalna „stavka” u špijunskom radu protiv socijalističkih zemalja.

U zemljama Zapada posle drugog svetskog rata okupio se veliki broj okorelih ratnih zločinaca i saradnika fašističkih okupatora iz socijalističkih zemalja. Za njima su brzo počeli da pristižu eksproprisani elementi, kriminalci i avanturisti, koji su iz raznih razloga bežali na Zapad u nadi da će tamo naći lak život. Zapadne obaveštajne službe iskoristile su ove sredine za vrbovanje svojih špijuna i diverzanata, jer im to pruža idealne uslove za stvaranje odgovarajućih snaga za diverzantska dejstva, a da pri tome ne dovode u pitanje bezbednost sopstvenih građana. Regrutovanje špijuna i diverzanata iz ovih sredina povoljno je i zbog toga što oni već dosta znaju o teritoriji na kojoj će dejstvovati i u tom pogledu ih nije teško obučiti za izvršavanje zadataka. Oni znaju jezik i običaje, imaju na dotičnoj teritoriji rodbinske i prijateljske veze, mogu te veze pothranjivati i produbljivati putem pisama, poklon-paketa i sl., a uz to oni znaju i mnoge objekte koji su ciljevi diverzije.

Obuci diverzanata poklanja se posebna pažnja. Iz rada obaveštajnih službi poznate su mnoge škole i „akademije” sa posebnim programom i režimom rada. U njima se diverzant upoznaje sa geografskim, etnografskim, političkim i kulturnim uslovima zemlje ili teritorije čijim jezikom vlada i gde će biti upućen na izvršavanje zadatka. Pored ovoga, on mora da savlada „stručni deo” obuke, u šta obično spada: čitanje karata i avio-snimaka, snimanje i skiciranje; tehnika borbe izbliza i upotreba noža; upotreba radio-sredstava, šifre, kodova i tajnog mastila; iznalaženje mogućnosti za ishranu u prirodi (lov na divljač bez upotrebe vatrenog oružja, odbrana od otrovnih zmija, penjanje uz strme stene i sl.); praktično izvođenje diverzije i sabotaze na raznim objektima i upotreba raznih sredstava

za takva dejstva; padobranska obuka, plivanje, vožnja, itd. U najnovije vreme u nekim zemljama na Zapadu obuka se sprovodi u manjim centrima i na kratkim kursevima. Ova izmena u načinu školovanja i obuke moguća je zbog orijentacije na izbor iz redova izbeglica i emigranata iz zemalja protiv kojih se pripremaju kadrovi za diverzantske akcije. Mnogi ovakvi centri za obuku diverzanata formirani su u SR Nemačkoj, a naročito na području južno od Minhena.⁶

Iz redova emigranata iz istočnoevropskih zemalja Amerikanci su formirali posebne odrede kopnene vojske poznate pod nazivom „10. specijalna grupa”, čiji se delovi nalaze u raznim krajevima SR Nemačke. Od emigranata sa Kube i dobrovoljaca iz SAD formirana je „77. specijalna grupa”, koja se nalazi u SAD. Radi se o ljudstvu koje je prošlo specijalnu obuku za diverzantska i ostala subverzivna dejstva. Obe ove grupe su pod komandom Uprave za psihološko ratovanje Ministarstva oružanih snaga SAD, što takođe govori o njihovoj ulozi i zadacima.

Iz prakse je poznato da diverzanti obaveštajne službe najčešće dejstvuju kao pojedinci, a ređe u grupama. Grupe diverzanata se upotrebljavaju za ciljeve koje čuva straža i za duža dejstva na jednom terenu.

Diverzanti se u rejone za izvršavanja zadataka ubacuju na razne načine: putem iskrcavanja sa podmornica, iskakanjem iz aviona pomoću padobrana, spuštanjem pomoću helikoptera, itd. Ova sredstva u povoljnim prilikama omogućuju da se diverzanti po izvršenom zadatku ponovo vrata u bazu. U I i II svetskom ratu najefikasnije su dejstvovali diverzanti koji su još u miru ubačeni u zemlju protiv koje će se boriti (strani radnici koji su posle zapošljavanja primili državljanstvo, reemigranti, itd).

Pored specijalno obučениh diverzanata, računa se i na „unutrašnje snage” za sabotaže i diverzije. U socijalističkim zemljama to mogu biti ostaci klasnog neprijatelja, lica pod njihovim uticajem i pod uticajem političke emigracije, razni karijeristi, avanturisti, lica koja se mogu potkupiti ili uceniti, dezerteri sa fronta, itd.

Međutim, u narodnooslobodilačkim ratovima i revolucijama diverzantske akcije su jedan od vrlo značajnih oblika dejstva oslobodilačkih snaga, a glavni izvršilac ovih akcija je lokalno stanovništvo, koje predstavlja unutrašnje snage u pravom smislu.

Za izvršavanje materijalne diverzije u toku drugog svetskog rata najviše su upotrebljavana minsko-eksplozivna i zapaljiva sredstva, ali i razna druga mehanička sredstva, na primer, ekseri za kvarenje guma, poluge i razni alati za rušenje pruga, puteva, itd.

Kod minsko-eksplozivnih sredstava u drugom svetskom ratu primenjivani su mehanički, hemijski i električni upaljači sa mehanizmom za automatsko paljenje u momentu kad je to najpovoljnije za bezbednost izvršioca diverzije i za uništavanje ili onesposobljavanje objekta na kome se diverzija vrši. Pred kraj drugog svetskog rata Nemci su upotrebljavali i teledirigovane upaljače, koji su se pri emisiji određenih signala preko predajne radio-stanice

⁶ „13 maj”, 4/65, Komandosi kontrarevolucije.

aktivirali i na 300 km od mesta diverzije. Posle drugog svetskog rata vršeni su opiti sa magnetnim, akustičnim i vibracionim upaljačima, upaljačima sa fotočelijama, itd. Čine se ozbiljni napori na pronalaženju sredstava (plastične mine, itd) koja se ne mogu otkrivati pomoću detektora i ostalih uređaja. Realno je očekivati da je u ovom pogledu postignut ozbiljan napredak, što sa stanovišta zaštite od diverzije zaslužuje posebnu pažnju.

Posebnu vrstu diverzantskih sredstava predstavljaju RBH-sredstva koja su se posle drugog svetskog rata veoma intenzivno razvijala i usavršavala, te, pored ostalog, pružaju i ogromne mogućnosti za upotrebu u diverzantskim akcijama (radijaciona, hemijska i biološka kontaminacija vode, hrane, itd).

Kao sredstvo materijalne (a i moralne) diverzije upotrebljava se i falsifikovan novac.

Psihološki diverzanti se u ostvarenju svojih ciljeva služe posebnim sredstvima. Evo šta se o tome kaže u „Tajnom ratu protiv Amerike“:

„Paljevine, eksplozije, oštećenja uređaja — nisu jedina sredstva kojima se služe diverzanti sila Osovine. Nacisti su primenili drugi, još opasniji, metod podrivanja moći svojih neprijatelja — metod psihološke diverzije.

Psihološka diverzija sistematski podriva duh, dezorijentiše javno mnjenje, seje sumnju, raspiruje mržnju. Psihološki diverzanti se trude da iskoriste obične nesuglasice, produbljuju ih, te čestite ljude, koji ništa ne sumnjaju, pretvaraju na taj način u nesvesna oruđa psihološke diverzije. To je tajni rat uperen protiv svesti i duha naroda.

Subverzivna propaganda, zlonamerno širenje alarmančnih vesti, laž, veštačko stvaranje opozicionih pokreta, smišljeno iskorišćavanje pravih opozicionih pokreta, podmićivanje, zastrašivanje — to je oružje psiholoških diverzanata. Oni rade na svim poljima života zemlje. Seju zabunu i demoralizaciju u poslovnom životu i politici, u fabrikama, na selima i vojsci. Zadatak im je da oslabe narod i od njega načine lak plen tenkovskim divizijama“.

Koncepcija psihološkog rata, pa i psihološke diverzije, na Zapadu je i zvanično usvojena, te su u oružanim snagama SAD formirani i posebni organi i jedinice za psihološki rat. U vezi sa ovim stalno se radi na izučavanju političkih prilika kod eventualnih protivnika i istražuju „slaba mesta“ za cilj napada. Uz ovo, radi se i na pronalaženju i usavršavanju i raznih tehničkih sredstava za psihološko ratovanje (emitovanje raznih lažnih vesti i programa preko radija i televizije, itd).

ODBRANA OD DIVERZIJA

Neka iskustva iz II svetskog rata mogu korisno poslužiti u sagledavanju naših uslova i mogućnosti odbrane od raznih diverzija.

⁷ M. Sejers, A. E. Kan, *Tajni rat protiv Amerike*, rukopis, str. 113.

Diverzantskim dejstvima u drugom svetskom ratu bile su najviše ugrožene SAD i Engleska, jer su, pored ostalog, bile i privredno najrazvijenije. U ovim zemljama u toku 1941. i početkom 1942. godine nemački diverzanti su se toliko osilili da su neobjašnjivi požari i eksplozije bili svakodnevna pojava.

Borbu sa hitlerovskim diverzantima u SAD prvo su prihvatile sve tri obaveštajne službe SAD: Federalni istražni biro (FIB), Drugo odeljenje Generalštaba (Odeljenje vojne obaveštajne službe) i Pomorska obaveštajna služba. Predsednik SAD Ruzvelt dao je široka ovlaštenja FIB za borbu protiv špijunaže i diverzije i naredio svim lokalnim policijskim i sudskim vlastima da na tom planu pružaju pomoć organima FIB. Federalni istražni biro je preduzeo namera za masovno angažovanje svih policijskih snaga, uprava preduzeća, sindikata, štampe i naroda u borbi protiv ove opasnosti.

Agenti FIB-a su ubrzo obučili mesne policijske organe za borbu protiv špijunaže i diverzije. Kroz ovo je stvoren kadar od koga su u mnogim gradovima pri policijskim upravama obrazovane protivdiverzantske grupe za pomoć organima FIB-a.

Uz ovo FIB je izdao tajno uputstvo o osnovnim metodama borbe protiv špijunaže i diverzije i dostavio ga ne samo svim policijskim oficirima već i svim poverljivim predstavnicima uprava industrijskih preduzeća i preduzeća opštedruštvenog značaja.

Mesna odeljenja FIB-a su organizovala specijalna savetovanja sa rukovodiocima firmi koje su proizvodile za potrebe odbrane i razjašnjavali im kakve mere da preduzmu za zaštitu ratne proizvodnje od diverzije, čime je borba protiv diverzije preneti na neposredne organizatore i rukovodioce proizvodnje, kao i na same radnike u svim fazama procesa proizvodnje.

Preduzeća koja su radila za potrebe odbrane organizovala su svoje protivdiverzantske grupe i straže, sastavljene od specijalno obučanih ljudi za obezbeđenje procesa proizvodnje.

Slučajevi nebudnosti brižljivo su ispitivani i korišćeni za otklanjanje slabosti u sistemu obezbeđenja. Tako je potkomisija Komisije za pomorska pitanja Predstavničkog doma SAD, koja je vodila istragu o slučaju neobjašnjenog potapanja velikog preokookeanskog broda „Normandija”, preporučila da se ceo lučki rejon proglašiti zonom u koju je pristup ograničen, a oni sektori obale gde se utovaruje i istovaruje ratni materijal da se proglase zabranjenom zonom u koju se ne sme ući bez propusnice obalske straže, potvrđene od FIB-a.⁸

Američki sindikati su razradili praktične planove za borbu protiv diverzije. Predsednik Saveza obalskih i slagališnih radnika je predložio i, zajedno sa Pacifičkom upravom pomorske industrije, sproveo u život „Plan najefikasnijeg rada pomorskog transporta u prevoženju ratnog materijala i namirnica”. Plan je predviđao efikasnu zaštitu luka, železničkih stanica, dokova, brodova i tovara od diverzantskih akcija, pljačke i požara, a takođe i mere za pronalženje i otkrivanje elemenata koji pripadaju „petoj koloni”. Sindikati železničara, radnika industrije automobila, aviona i poljo-

⁸ M. Sejers, A. Kan, op. cit.

privrednih mašina, kao i druge velike sindikalne organizacije, takođe su se uključili u borbu protiv diverzija.

Američka štampa se u punoj meri angažovala u stalnoj borbi protiv svih slabosti i nebudnosti u obezbeđenju od diverzije. Mnogi listovi su slali svoje saradnike u dokove, na železničke teretne stanice i u razna preduzeća koja su proizvodila ratni materijal. Štampa je ne samo svojim pisanjem podsticala na budnost, već i direktno otkrivala nedostatke u organizaciji i sprovođenju obezbeđenja. Na ovaj način i štampa je mobilisana za vođenje energične kampanje protiv nehata i dobroćudnog raspoloženja, koje su obilato koristili diverzanti za izazivanje požara i eksplozija u industriji SAD.

Borba protiv „psihološke diverzije“ u SAD bila je veoma teška. Ostvarujući u praksi ideje Evolda Bonzea, fašistički diverzanti su se infiltrirali u sve pore društvenog i političkog života. Oni su vešto iskoristili za svoj rad na desetine senatora i članova Predstavničkog doma SAD. Neshvatanje ili neslaganja sa politikom predsednika Ruzvelta od strane izvesnih senatora i uglednih i uticajnih ličnosti oni su vešto pothranjivali, pretvarajući to u razdor i mržnju, a neke od takvih ličnosti su zatim i otvoreno vrbovali i angažovali kao plaćene agente fašističke Nemačke.

Jedan od najistaknutijih organizatora, rukovodilaca i izvršilaca psihološke diverzije i propagande Georg Silvester Federik pretvorio je kancelariju senatora Ernesta Labina i člana Kongresa Hamiltona Fišea u svoj glavni štab. On je pripremao i pisao govore protiv politike predsednika Ruzvelta koje je senator Labin držao u Senatu, a zatim je te govore umnožavao u nekoliko desetina hiljada primeraka i slao ih besplatno na adese članova raznih opozicionih organizacija, kao što je bila organizacija „Amerika pre svega“ i mnoge druge organizacije koje su bile pod uticajem agenata psihološke diverzije. Za ovaj posao koristio je službenike i poštanske privilegije članova Kongresa.⁹

Snagama koje su bile na strani predsednika Ruzvelta i organima FIB-a trebalo je dosta vremena i napora za demaskiranje i likvidiranje psiholoških diverzanata.

Engleska tajna služba se od prvih dana drugog svetskog rata našla pred problemom kako da se engleski brodovi odbrane od nemačkih diverzanata. Padom Francuske ovaj problem je postao još teži. U to vreme u Engleskoj nije bilo dovoljno životnih namirnica, pa je svaki ovakav tovar bio meta nemačkih diverzanata. Koliko su oni u tome bili uporni, govori činjenica da su se eksplozije ponekad dešavale i pošto je teret sa brodova istovaren i prenet u ratna skladišta, jer su nemački diverzanti uspevali da podmetnu mine u sanduke sa robom pre nego što ovi budu iskrcani sa brodova.¹⁰

Posle mnogo napora Englezi su došli do zaključka da za borbu protiv diverzije treba stvoriti posebnu organizaciju, sa stručnim kadrom koji će biti u stanju da prozre sva lukavstva nemačkih diverzanata i nemačkih naučnika koji su pronalazili i stalno usavršavali sredstva za diverzije.

⁹ M. Sejers, A. E. Kan, op. cit.

¹⁰ S. Firmin, *Špijuni su došli*, rukopis, str. 100—110.

Ova služba je utvrdila da se nemački diverzanti koriste temperanim bombama, snabdevenim upaljačem sa sat-mehanizmom, koji se mogao podesiti tako da do eksplozije dođe i do tri sedmice posle podmetanja bombe. Da bi se sprečilo unošenje ovih sredstava na brodove, specijalne straže na pristaništima nisu puštale nikoga da ista unose na brod što se nije moglo pokazati i odmah dokazati da nije mina, a svako lice koje se protivilo da mu se pregledaju stvari bilo je prisiljeno da ih ostavi na obali. Na ovaj način efikasno je sprečeno unošenje diverzantskih mina na brodove.

Za borbu protiv podvodnih diverzanata („ljudi-žaba”) koji su „paklene mašine” postavljali na trup brodova, obrazovani su specijalni ronilački odredi, solidno uvežbani za čuvanje brodova od ovih nevidljivih napadača.

Za odbranu od podvodnih diverzanata upotrebljavane su i zaštitne čelične mreže, a podvodne bombe su bacane oko brodova bez ikakvog ustaljenog reda i sistema, tako da neprijatelj nikada nije mogao predvideti gde će bomba eksplodirati. Tako su Nemci morali odustati od ovog načina poturanja eksploziva.

Izučavanjem problema zaštite od akcija nemačkih diverzanata došlo se i do zaključka da oni jednom dobro smišljenom diverzantskom kampanjom mogu potpuno onesposobiti jedan deo engleske ratne industrije. Za to je trebalo samo udariti na sistem snabdevanja električnom energijom. Naime, osam velikih električnih centrala su preko dalekovoda i trafostanica napajale strujom velika industrijska područja, čijim bi se onesposobljavanjem zaustavila proizvodnja novih aviona, tenkova, topova, brodova i drugih potreba za front. Da bi se ovakve akcije sprečile, postavljene su straže, a zaposleno ljudstvo električnih centrala je naoružano, stalno uvežbavano u sprovođenju mera obezbeđenja i zaštite od diverzanata.

Pitanje odbrane od diverzije aktuelno je i u toku mira, a posebno u situaciji zategnutih međunarodnih odnosa, kad su mogućnosti izbijanja rata sasvim izvesne. Događaji u Indoneziji, Kongu, Gani i u mnogim zemljama Azije i Afrike, gde se zamena rukovodstva zemlje rešava putem državnih udara i pučeva, primeri su koji, s obzirom na način dejstva, ukazuju i na mogućnost prisustva obaveštajnih službi izvesnih zemalja u ovim događajima. U poznate oktobarske događaje u NR Mađarskoj 1956. godine umešali su se, između ostalih, i pripadnici iz logora u Bad Telzu (u Zapadnoj Nemačkoj) pod nazivom „10. specijalna grupa”. Postoje podaci da se u ovom logoru za vreme borbi u Budimpešti nije nalazio ni jedan „render” (diverzant) koji je govorio mađarski. Neki od njih su kasnije izvedeni pred mađarske sudove.¹¹

NAŠI USLOVI I SNAGE ZA ODBRANU

Izneti primeri govore da pitanje priprema za odbranu od raznovrsnih diverzantskih akcija ubačenih agenata obaveštajne službe i „pete kolone” zaslužuje punu pažnju i da tu opasnost treba poseb-

¹¹ Julius Mader, Die Killer Lauern, „Deutscher Militärverlag”, 1961.

no razmatrati i ceniti pri planiranju priprema za narodnu odbranu i u našim uslovima.

U razmatranju naših uslova najefikasnija brana na planu odbrane od diverzantske i špijunske aktivnosti neprijatelja je naš društveni sistem — bratstvo i jedinstvo naših naroda i naša koncepcija opštenarodnog rata, što sužava volje i efekat dejstva neprijatelja uopšte, pa i kad je u pitanju diverzija. Naime, društvena svojina na sredstvima za proizvodnju i društveno samoupravljanje stavlja u svakom pojedinca u aktivan odnos kad je reč o odbrani.

Pored ovih opštih i posebno povoljnih uslova neophodno je procenom utvrditi objekte diverzantskih akcija, njihovu osetljivost i ranjivost i posledice po druge sisteme, objekte i dobra u slučaju da se diverzija izvrši i koje snage i sredstva su potrebni za sprovođenje mera zaštite. Ovu procenu treba posebno izvršiti za svaku radnu organizaciju i teritoriju svake društveno-političke zajednice, za sve delatnosti i sve velike tehničke sisteme. Pri ovome se ne smeju gubiti iz vida ostaci klasnog neprijatelja, njihov uticaj na razne sredine i aktivno učešće u diverzantskim akcijama, pa i pokušaji da se organizuju kao „peta kolona“.

Prilikom procene velikih tehničkih i drugih sistema od čijeg funkcionisanja zavisi rad pojedinih privrednih grana na širem području (elektroenergetski sistem, sistem saobraćaja, veza, vodovoda, sistem jama u rudnicima, brana, itd), treba imati u vidu da diverzanti napadaju ona mesta ili objekte čijim se uništenjem ili onesposobljavanjem može paralisati celokupni sistem. Takvih mesta u svakom tehničkom sistemu ima više, što se vidi iz primera koje smo napred izneli. Procenom treba utvrditi koja su sve mesta ili objekti (mostovi, trafostanice, čvorišta veza, rezervoari za vodu, benzin, itd.) u jednom tehničkom sistemu posebno osetljivi na diverziju ili sabotažu i koje mere, snage i sredstva je potrebno predvideti i pripremiti za njihovu efikasnu zaštitu. Ovakvu procenu treba da vrše stručnjaci koji dobro poznaju ceo sistem i sva najosetljivija mesta koja mogu biti objekat napada ubačenih sabotera i diverzanata.

Procenu u okviru radne organizacije treba izvršiti na istom principu, jer se i u ovom slučaju radi o jedinstvenoj organizaciji, gde postoji više ili manje ranjivih mesta za diverzantska dejstva. Ovo je posebno važno kad se radi o proizvodnim organizacijama sa lančanim sistemom proizvodnje, gde se jednom ili većim brojem diverzija može za izvesno vreme zaustaviti ceo proces proizvodnje.¹²

Ove procene, a na osnovu njih i programi odbrane, treba da obuhvate:

— preventivne mere: određivanje tajnosti i sprovođenje mera zaštite podataka koji su značajni za neprijatelja, (sprečavanje izviđanja, osmatranje, skiciranje i snimanje objekata diverzije, itd);

— tehničke mere odbrane na primer, organizacija i izgradnja sistema veza u više kanala i sa više sredstava (žične, radio-veze,

¹² Samo u toku 1941. godine industrija SAD je zbog dejstva diverzanata (eksplozije, požari i sl.) izgubila 1,500.000.000 radnih časova, za koje vreme je mogla proizvesti 5.000 teških bombardera, 65.000 lakih tenkova, 15 ratnih brodova, itd.

veze po osi, po pravcu, u radio-mreži i pomoću izdvojenih sredstava), tehnička rešenja u elektrosistemu koja omogućavaju uzajamno ispomaganje, a po potrebi i potpunu zamenu izvora i dovoda energije za određene industrijske i druge rejone, itd;

— fizičko obezbeđenje instalacija, ustanova i drugih objekata diverzije;

— organizaciju kontrole: sprovođenje plana i programa odbrane, kontrolu ispravnosti uređaja, sistema za upravljanje u saobraćaju, vezama, kontrolu proizvodnje, itd.;

— obuku ljudstva radnih organizacija i svih građana u sprovođenju mera bezbednosti i borbi protiv diverzantske aktivnosti neprijatelja.

Pripreme za odbranu od diverzije treba da su integralni deo priprema narodne odbrane u okviru društveno-političkih zajednica, radnih organizacija, državnih organa i ustanova i da su tako postavljene da se njima upotpuni obezbeđenje izvršavanja osnovnih zadataka narodne odbrane. Ovo je posebno važno za početni period rata i za izvođenje akcija spasavanja i evakuacije naroda i materijalnih sredstava iz velikih gradova.

Političku budnost treba razvijati do te mere da to postane u izvesnom smislu reči „refleks” za momentano reagovanje na sve pokušaje razbijanja bratstva i jedinstva, na sva oživljavanja šovinizma, unošenja nepoverenja prema državnom i partijskom rukovodstvu zemlje, pothranjivanja karijerizma i nezdravih ambicija i na razne druge akcije i pokušaje, koji su ponekad i u miru prisutni i koje neprijatelj pokušava da prenese i na političku pozornicu kako bi usporio razvitak socijalizma, a samim tim i naneo štetu narodnoj odbrani. Savremena odbrana uopšte zahteva od svakog pojedinca i kolektiva ne samo da ne podleže lažima i podvalama koje smišljaju i proturaju diverzanti strane obaveštajne službe već i da aktivno učestvuje u borbi za otkrivanje, demaskiranje i za likvidaciju psiholoških diverzanata i njihovih saučesnika iz redova ostataka klasnog neprijatelja.

Za obezbeđenje sistema dalekovoda, železničkih pruga, puteva, sistema veza, vodovoda, itd., pored angažovanja ljudstva radnih organizacija, trebalo bi predvideti i izvesne teritorijalne snage za fizičko obezbeđenje pojedinih objekata putem straža ili patrola i kontrolnih organa. Masovnim angažovanjem svih građana na teritoriji može se i sa relativno malim naoružanim snagama (patrolama ili borbenim grupama) obezbediti pravovremena intervencija na ugrožena mesta, a time i efikasna zaštita.

Uzmimo, na primer, obezbeđenje železničke magistrale Beograd — Zagreb — Rijeka. Nemci, Italijani i ustaše su u drugom svetskom ratu pored policije angažovali vojsku za njeno obezbeđenje, izgradili su bunkere, posekli šume oko pruge, itd. Međutim, narod je bio na strani NOP-a, pa su i pored svih mera koje je okupator preduzimao, diverzantske i partizanske jedinice NOV, uz pomoć naroda, uništile na ovoj pruzi 659 lokomotiva, 4.672 vagona i prekinuli saobraćaj u ukupnom trajanju od 44.640 časova.¹³ Posle oslobođe-

¹³ Enciklopedija Jugoslavije, op. cit.

nja na teritoriji preko koje prolazi ova magistrala pojavili su se mnogi odmetnici i ubačene diverzantske grupe, ali ni jedna od njih nije mogla da opstane i da tu dejstvuje. Narod je svaku njihovu pojavu odmah prijavljivao organima za zaštitu (OZN-i i KNOJ-u), pa su morale da beže sve do uništenja.

Na kraju i u pripremama za odbranu od diverzije posebno treba imati u vidu da će u početnim ratnim dejstvima obaveštajno-izviđačkoj i diverzantskoj aktivnosti ići u prilog razorno dejstvo atomskog i ostalog savremenog oružja, eventualni početni uspesi, zatim razne propratne pojave i slabosti prelaska sa mirnodopske na ratnu organizaciju, masovni pokreti stanovništva, neizvesnost i strah od atomskog rata, itd. U pripremama radnih zajednica treba obezbediti da se sve mere odbrane od diverzije sprovedu odmah na oglas mobilizacije i rata. Ovo je posebno važno za radne organizacije koje u svojoj nadležnosti imaju jedinstven sistem veza, saobraćaja, elektrosistem, snabdevanje, komunalnu delatnost, itd. Pripremom naroda za odbranu treba da se obezbedi da svaki građanin zna svoje mesto i ulogu u toj situaciji, a SKJ, SSRN, Savez boraca i ostale društveno-političke organizacije, sa snagama reda i bezbednosti, da obezbede besprekoran red i disciplinu.

U samom početku rata neprijateljska propaganda mora biti paralisana redovnim zvaničnim informisanjem građana, neposrednom agitacijom, političkim radom i ličnim primerom hrabrosti i požrtvovanjem članova SKJ i ostalih patriota i izvršilaca poslova i zadataka narodne odbrane.

Za početni period rata pripreme za odbranu od diverzije posebno su važne kao deo priprema za evakuaciju iz velikih gradova i ugroženih rejona. U tim situacijama reagovanja pojedinih psihički i nervno labilnih lica, zbog velikih razaranja i žrtava rata, teško će se moći razlikovati od zlonamernog stvaranja nereda i panike. Radi izbegavanja nepotrebnih žrtava u svim slučajevima zakrčavanja komunikacija mora se odmah energično intervenisati. Za takve intervencije treba predvideti i pripremiti posebne snage reda i bezbednosti sa odgovarajućim sredstvima za brzu intervenciju i za vezu sa rukovodiocima izvršenja evakuacije. Skupno kretanje porodica, stanara pojedinih zgrada, ulica, gradskih rejona, itd. povoljno je i sa stanovišta osiguranja reda i bezbednosti, jer sužava mogućnost infiltracije špijuna i diverzanata i njihovog dejstva, a pruža više uslova za uzajamno ispomaganje, bolju disciplinu, red i bezbednost. Pored ovoga, u krugu porodice ili kolektiva lakše se preodolevaju strah i druge teškoće koje donosi rat. Međutim, ovo ne isključuje potrebu za budnošću, jer će neprijatelj u svakom slučaju pokušati da se infiltrira i dejstvuje.

Na kraju mere odbrane od diverzije, kao i sve druge mere narodne odbrane, mogu biti efikasne samo ako se za njih pored organa bezbednosti i oružanih snaga pravilno organizuje i pripremi ceo narod, koji je i osnovna snaga narodne odbrane.

Pukovnik
Radovan JOVANOVIĆ